

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קל"ז

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות השכמת הבוקר

הנושאים שנידונו בגליון:

קריאה בספרי סיפורים במיטתו קודם נטילת ידים. נטילה באמצע הלילה כשרוצה לחזור לישון. קערה ונטלה ליד המיטה. עניית אמן קודם הנטילה. נטילת ידים קודם הכנת בבוקר לתינוק. מה קודם, נטילת ידים או שירותים. נטילת ידים לילדים. נגיעה בבקבוק של תינוק. לבישת בגדים קודם נטילה. נטילה מברז. נטילה אחר שינת צהריים.

קריאה קודם נטילת ידים

א. שאלה: אדם שמתעורר בבוקר מוקדם, האם רשאי לקרוא במיטה ספרי קריאה, או שצריך ליטול ידים קודם? וכן אדם שמתעורר באמצע הלילה, ולוקח לו זמן רב עד שנרדם שוב. האם עליו לקום וליטול ידים, או שאין צורך?
תשובת הרב: כידוע שבליילה שורה על ידיו של האדם רוח רעה, ולכן כתב השל"ה (מסכת חולין פרק דרך חיים סוף אות כד) מיד כשניעור משנתו ואינו רוצה עוד לישון, כיון שחזרה הנשמה הקדושה, לא יתן מקום לטומאה, אלא יקום ליטול ידיו.

ואפילו שאינו מתכוון כרגע לקום להתפלל או ללמוד אלא ממשיך לשכב, "מעט שנות מעט תנומות מעט חיבוק ידים לשכב" (משלי כ"ד ל"ג), כיון שאינו מתכוון להמשיך לישון, ראוי לקום תיכף וליטול ידים כדי לסלק את הרוח הרעה מעל הידים. וזה הובא במשנה ברורה (סי' א' סק"ב)

ובפרט שכידוע, כאשר אדם נשאר לשכב זמן רב במיטתו, לפעמים הוא נוגע במקומות פתוחים, כגון עינים, אף וכיוצא בזה, ומרן כתב בשולחן ערוך (סי' ד' ס"ג) שאסור לאדם

לנוגע בשום מקום פתוח, לא יגע בפה, ולא באף, ולא באזנים או בעינים.

ולכן **כל האיברים הפתוחים אסור לאדם ליגוע בהם** קודם נטילת ידים. (וע"ע משנ"ב ס"ק יג). והיינו שלא יגע באיברים הללו, כגון בפה, בין מבפנים בין מבחוץ. (כף החיים אות יח). אבל באיברים שאין בהם נקבים, כגון ידיו ורגליו, אין חשש.

מרן ראש הישיבה שליט"א אמר שמי יודע, אולי מחלות קשות ומשונות שהרופאים לא יודעים מהיכן הן הגיעו ולא מבינים בהם כלום, אולי כל אלה הם תוצאות של הנגיעות שאדם נוגע במקומות הפתוחים קודם נטילת ידים.

והרי הגמרא במסכת שבת (דף קה סע"ב) אומרת שאדם הנוגע במקומות הללו קודם נטילת ידים של הבוקר, מביא על עצמו מחלות. הגמרא משתמשת בביטוי חריף יותר: "יד לפה תיקצץ. יד לחוטם תיקצץ". והכוונה היא שאם אדם ידע איזה נס נגרם לו מכך שהוא לא ניזוק, היה מעדיף שיחתכו לו את היד ולא יגע בכאלה מקומות. (ע"ש ברש"י "נוח לו שתיקצץ" וכו'. וע"ע בחסד לאלפים סי' ד' ס"ה, ובכה"ח שם אות י"ט).

ולכן חשוב לקום וליטול את הידים, ואחר כך, אם רוצה להמשיך לשכב במיטה ולקרוא ספר קריאה וכדומה, אין בכך שום חשש.

נטילה באמצע הלילה כשרוצה לחזור לישון

לגבי השאלה השניה – אין צורך ליטול ידים כשאדם קם באמצע הלילה ורוצה לחזור לישון. מפני שבלאו הכי הוא עומד לחזור לישון, ואם יקום ויטול ידים, השינה שלו תתפוגג ובמקום שיקח לו שעה עד שירדם, עכשיו יקח לו שעתיים. (וכך משמע מלשון הש"ה שם).

ויותר מזה, סבא ע"ה בשו"ת איש מצליח (ח"א האו"ח סי' ג') כתב שיכול להרהר בדברי תורה במיטתו אפילו שלא בירך ברכות התורה, מפני שאנחנו תופסים שהרהור לאו כדיבור דמי. וכמובן שהוא הדין גם לנטילת ידים, שאין צורך ליטול ידים כדי להרהר בדברי תורה. ואין צורך לקום וליטול ידים אם הוא רוצה להמשיך לישון. וכך גם כותב מרן ה"יביע אומר" ע"ה (ח"ד סי' ב אות יג).

קערה ונטילה ליד המיטה

ב. שאלה: כאשר הייתי בחור הייתי שם נטלה וקערה ליד המטה, כעת כשאני נשוי הדבר קשה לי, הילדים הקטנים מגיעים באמצע הלילה למיטה, ושופכים את המים. מה עלי לעשות?

תשובה: מנהג יפה להניח כלי עם מים סמוך למיטה. כשצעירים אין בעיה לשים קערה עם מים ליד המיטה, אבל כשנולדים ילדים, הם עדיין אחוזי קורי שינה, מגיעים למיטה של אבא ואמא ולא רואים כל מה שיש בדרך, ובבוקר אדם עלול למצוא סמוך למיטה שלולית מים. ואפילו אם אתה שם את הקערה במקום גבוה, לפעמים הילדים מתעוררים מוקדם ומשחקים במים וכדומה. אז מה צריך לעשות?

צריך לדעת שעיקר הענין הוא שאסור לאדם ללכת ארבע אמות בלי נטילת ידים. בזוהר הקדוש כתוב על כך שעל זה נאמר "לאשר הביא אלוה בידו" (איוב י"ב ו'), והכוונה בפסוק על עבודה זרה. והזוהר מפרש, שכשאדם קם בבוקר יש על ידיו רוח רעה, וכאשר הוא הולך בלי נטילת ידים, הוא מביא את אותה רוח רעה (הסיטרא אחרא הזאת),

ומסתובב אתה ממקום למקום. (והובא בבא"ח פ' תולדות ס"ו). ובזוהר הקדוש כתוב שבר מינן אדם חייב מיתה בידי שמים על כך, עד כדי כך! הדבר הזה מאד חמור.

ומה הפתרון לכך? יש פתרון פשוט, והוא לשים את הקערה של הנטלה על יד המיטה, וזה דבר נפלא למי שיכול. וכך כתבו בבן איש חי (ש"א פ' תולדות ס"ו) ובכף החיים (סי' ד' אות א').

אבל לפעמים זה לא קל מכמה טעמים. כגון מה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן ד' ס"ט): "מים של נטילת ידים שחרית, אסור ליהנות מהם [כגון להביא מהם לבהמה לשתות]. ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם". ומבואר בבית יוסף (שם) בשם הזוהר שאדם שעובר על המים הללו יינזק. כשאדם נוטל ידים בתוך קערה, גיגית וכיוצא בזה, מצוי שנשפכים קצת מים מחוץ לאותה גיגית. (בעבר לא היו ברזים, היו כולם נוטלים ידים לתוך גיגית, ולכן כתבו שיניח אותה סמוך למיטה. אבל בזמננו שנוטלים לכיור, יותר קל ליטול בכיור מליטול בכלי סמוך למיטה).

יש בעיה נוספת למי שאכן נוטל ידים עם נטלה וגיגית על יד המיטה. צריך לשים לב שכאשר הוא מברך "על נטילת ידים", לא יברך מול אותם מים. כך כתב מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' ד' סק"ד) ועוד אחרונים, שאסור לברך כנגד מים שנטלו בהם ידים שחרית. ולכן צריך לשפוך או לכסות אותם, ואז יכול לברך.

ומכל מקום הגאון רבי חיים פלאג'י כותב בספרו רוח חיים (סימן ע"ז), שאם האדם שופך לתוך המים הללו רביעית מים, זה מועיל לבטל את המים הללו ויכול לברך כנגדם. ולכן רבים נמנעים מזה, ולא שמים נטלה סמוך למיטה, אלא נוטלים ידים בכיור.

ומה נעשה עם הזוהר הקדוש שכותב שאסור לאדם ללכת ארבע אמות בלי נטילת ידים? על כך מביא מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן א' סק"א), שאפשר ללכת פחות פחות מארבע אמות. כלומר, הולכים שתי פסיעות ועוצרים, שתי פסיעות ועוצרים, וכך עד שמגיעים לכיור ונוטלים ידים כמו שצריך.

הזכרת שם ה', ואפילו מילים כמו "רחום" או "חנון" לא אומרים שם, ולמרות שמוזכר שם "מלך חי וקים", אין זה מצריך נטילת ידים.

ולפי זה כתב מרן ראש הישיבה (בהגהות איש מצליח על המשנה ברורה שם, ובאו"ת אלול תשס"א סי' קמה בהערה) שהוא הדין גם לגבי עניינת "אמן" שיהיה מותר לענות, כי במשמעות המילה אין הזכרת שם ה'. אמנם יש בזה גימטריא של שם ה', ויש בזה ראשי תיבות של "אל מלך נאמן", אבל מכל מקום אין זה הזכרת ה' במפורש ומותר.

ואם ידיו מלוכלכות ממש, דהיינו שנגע במקומות המכוסים בגופו, אין לו לענות אמן קודם שנטל ידיו או לפחות קינחן במידי דמנקה.

באשל אברהם בושטאטש (סי' פ"ד) כותב, שמותר לענות אמן קודם נטילת ידים שחרית, אבל אם היו ידיו מלוכלכות צריך עיון. ובפרי מגדים (רס"י תלב) כתב שכיון שצריך לענות אמן על ברכת בדיקת חמץ, אם אין ידיהם נקיות פשיטא שצריכים ליטול ידיהם. ולכן מרן ראש הישיבה שליט"א כתב שאם לא נטל ידיו יכול לענות אמן. אבל אם נגע במקומות המכוסים בגופו וכדומה, צריך לנקות את ידיו בכל מידי דמנקה (דהיינו לשפשף ידיו בבגדיו) ויענה אמן.

נטילת ידים קודם הכנת בקבוק לתינוק

ד. שאלה: אדם שבאמצע הלילה קם להכין בקבוק לתינוק, האם צריך ליטול ידים ולברך על נטילת ידים? ואם אכן צריך ליטול ידיו, מה הדין בבוקר כאשר נוטל שוב את ידיו, האם עליו לברך שוב "על נטילת ידים"?

תשובת הרב: מרן בבית יוסף (סימן ד) הביא כמה טעמים לנטילת ידים בבוקר. הרא"ש (פ"ט דברכות סי' כ"ג) כותב שהטעם הוא מפני שאנחנו עומדים לקום ולהתפלל, וכיון שידיו של אדם עסקניות הן, ולא יתכן שבמשך הלילה לא חיכך בראשו או נגע במקומות המכוסים, ואף על פי שלבש

אבל האחרונים כתבו שאין הכוונה "מיד" ממש, אלא צריך להמתין מספר שניות. ולמה? מפני שזה מסוכן לאדם שתיכף כשהוא קם הוא מיד קופץ. אלא צריך להמתין קצת שהגוף יחזור לעצמו ואז יקום (משנ"ב סק"ח).

הזמן שאדם אומר "מודה אני לפניך", הוא בדיוק הזמן שהמדענים אומרים שצריך להמתין עד שיקום, ואין בדבר הזה חשש סכנה.

בזה בעצם נפתרות כל הבעיות. מצד אחד אנחנו לא עוברים על דברי הזהרה ולא הולכים ארבע אמות בלי נטילת ידים (שכפי שכבר הזכרנו הדבר מאד חמור), ומצד שני נזהרים שהמים של נטילת ידים לא יישפכו מחוץ לגיגית, שמרן כותב שיזהר לא לשפוך את המים במקום שעוברים אנשים. **לסיכום:** ישנם כמה עניינים שצריך להזהר בהם כשמניח נטלה וגיגית ליד המיטה, ולכן בהחלט שאפשר להקל וליטול ידים בכיור, אבל הנכון להזהר לא ללכת ארבע אמות בלי נטילת ידים!¹

עניינת אמן קודם נטילה

ג. שאלה: המתעורר משנתו ושומע אדם שמברך ברכה, האם עליו לענות אמן, או שהנכון שלא יענה מפני שידיו אינם נקיות?

וכן אדם שיוצא מהשירותים, ולפני שנטל ידיו שמע אדם שמברך אשר יצר, האם יענה אמן או לא?

תשובת הרב: המשנה ברורה (סי' א' סק"ח) כתב שאדם שאומר "מודה אני לפניך", לא צריך ליטול קודם את ידיו, אלא יכול תיכף כשהוא קם לומר את זה². מפני שאין שם

¹ דוקא את הנקודה הזו יש הרבה שאינם יודעים, אבל זה זוהר מפורש ואין שום גמרא שסותרת אותו. וכאשר הדברים מפורשים, ודאי שיש לאדם להיזהר בדבר החמור הזה, ובפרט לאחר הביטוי החריף שכתוב שם. וכדאי ללמד בזה גם את ילדיו הקטנים, שלא ילכו ארבע אמות בלי נטילת ידים. הולכים בערך שתי פסיעות ועוצרים, וכן הלאה עד שמגיעים לכיור.

והענין הזה מובא בפוסקים רבים (כמ"ש במשנ"ב סי' א' סק"ב, ובכף החיים סי' ד אות א). ובבאר היטב כתב בשם הגאון כנסת הגדולה שרוב העולם אינם יכולים להזהר בזה, ומוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידים. ואכן קשה להביא לכל אחד נטלה וגיגית סמוך למיטתו. אבל לפי העצה שהביא החיד"א ללכת פחות פחות מארבע אמות, א"כ כולם יכולים להזהר, וכסהכמת הפוסקים.

[א"ה. ועיין למרן ראש הישיבה שליט"א בשו"ת מקור נאמן (ח"א סי' י"ט) שהאיסור ללכת ארבע אמות ללא נטילת ידים הוא רק למי שישן קודם חצות, אבל מי שהיה ער בחצות, אין רוח רעה שורה עליו. ולכן בבוקר מותר ללכת יותר מארבע אמות ללא נטילת ידים. וכך פסק גם בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ד ס"ג). (וע"ע בבא"ח פ' תולדות סט"ו, ובכף החיים סי' ד' אות ד'). וע"ע בספרו בית נאמן (עה"ת, ח"ב, עמ' שפה) שמה שכתוב שההולך ארבע אמות ללא נט"י "חייב מיתה", הוא גוזמא. וע"ש.

ובאמת יש כאן כמה צירופים להקל. אבל לכתחלה יש להזהר בזה. ומכל מקום במקום צורך, כתבו בשם מרן הרב עובדיה להקל. אבל לא כל בוקר יש צורך ללכת ארבע אמות ללא נטילת ידים].

² אגב, הרמ"א (סי' א' סוף ס"א) כתב שכאשר אדם מתעורר מהשינה, מיד יקום ממיטתו ויתגבר כארי לעמוד לעבודת בוראו. מרן ראש הישיבה אמר על הפסוק "ויקץ יעקב משנתו", שהמילה "ויקץ" בגימטריא אריה, מיד יקום כאריה.

פיג'מה. **וכיון שידינו מלוכלכות צריך ליטול ידיים** ולברך על נטילת ידיים קודם התפילה.³

אבל הרשב"א (ח"א סי' קצא) כתב טעם אחר. אדם ישן כל הלילה לאחר שהיה עייף מאד, ובחסדי ה' כאשר הוא קם בבוקר הוא נהיה כמו אדם חדש, וכמו שכתוב בפסוק "חדשים לבקרים רבה אמונתך". ולכן **כיון שנעשה כמו בריה חדשה**, עליו להודות לה' יתברך שברא אותו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ולכן אנחנו מברכים כל ברכות השחר שבהם אנחנו מזכירים כל פרט ופרט מהדברים שעשינו. קמנו בבוקר אנחנו מברכים "מחזיר נשמות לפגרים מתים", "פוקח עורים", "זוקף כפופים", נעלנו נעליים אנחנו מברכים "שעשה לי כל צרכי", וכן הלאה.

וכשאדם קם בבוקר לעבודת ה' יתברך, הוא נוטל ידיו כדוגמת הכהנים שהיו נוטלים ידיהם מהכיוור לפני שהיו מתחילים לעבוד בבית המקדש. וגם אנחנו, לוקחים נטלה ונוטלים את ידינו לפני שמתחילים בעבודת ה' (עיי'ן לרבי דוד אבודרהם הלכות נט"י שחרית. ובביאור חדשים לבבקים, ע"ש בב"י סעיף יג ד"ה ומשמע).

ישנו טעם נוסף שנוטלים ידיים. והוא **מפני רוח רעה ששורה על הידיים**, וכדי להעביר את אותה רוח רעה אנחנו נוטלים ידיים (עיי'ן בזוהר פרשת וישב דף קפ"ד ע"ב, ובגמרא מסכת שבת דף ק"ח ע"ב, ודף ק"ט ע"א).

אמנם, אם זה היה הטעם היחיד לא היינו מברכים על נטילת ידיים כי זה בסך הכל סילוק של נזק, אבל מכל מקום זה גם כן טעם מדוע נוטלים ידיים בבוקר (פמ"ג אש"א סק"א. ושעה"צ אות מה).

וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן ד' ס"ד): השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום, להעביר רוח רעה ששורה על הידיים. וכתב הרמ"א, ויטלם בלא ברכה.

³ לפי דעתו של הרא"ש, הוא הדין גם לפני תפילת מנחה וערבית, אם אדם יודע שנגע במקומות שאינם נקיים, עליו ליטול ידיים ולברך. אבל לא נוהגים כדבריו, ולהלכה לא מברכים על נטילת ידיים לפני מנחה וערבית.

והמשנה ברורה (ס"ק ל"ב) כתב, שאפילו אם חזר וישן פעם נוספת קודם עמוד השחר, שבזה בודאי צריך משום רוח רעה עוד הפעם ליטול ידיו, מכל מקום אינו יכול לברך "על נטילת ידיים". ואפילו אם השינה היתה שנת קבע, לא יברך, מפני שחוששים לשיטת הרשב"א שסובר שטעם הנטילה מפני שבבוקר נעשה בריה חדשה, ופעם אחת נעשה בריה חדשה ולא שתי פעמים. ומשום רוח רעה לבד לא תיקנו ברכה.

וכתב עוד המשנה ברורה (ס"ק ל"ג), שאפילו אם בפעם הראשונה כשנטל ידיו לא בירך על נטילת ידיים, אף על פי כן לא יברך בבוקר כשנוטל ידיו, שאיך יאמר "וציונו" על נטילת ידיים, הרי כבר יצא ידי חובת הנטילה לתפלה לדעת הרא"ש. ומכל מקום הנכון שיביא עצמו לידי חיוב ברכה, דהיינו שיעשה צרכיו קודם התפלה ויתחייב לברך על נטילת ידיים. (וע"ע בביאה"ל ס"א ד"ה ואפילו, מ"ש על הח"א).

ומדברי הכף החיים (אות מט) נראה שאפילו יעשה צרכיו, לא יברך על נטילת ידיים, כיון שכבר נטל ידיו באמצע הלילה.

ומרן ראש הישיבה (בשו"ת מקור ח"א סי' כ"ב, כ"ו. ובהגהותיו על הבא"ח ש"א פ' ויצא ס"ב) כתב שכאשר קם בלילה יטול ידיו שלוש פעמים בכלי אבל לא יברך על נטילת ידיים, ואחרי שחוזר לישון וקם בבוקר יטול ידיו ויברך. כי בברכות השבח (שנעשה בריה חדשה) אין צריך עובר לעשייתן. (והסביר כן גם בכוונת המשנ"ב הנ"ל, שמה שכתב שלא יברך בבוקר, הוא רק אם כבר בירך בלילה כשנטל ידיו. ע"ש).

חשוב להדגיש, שכל החיוב ליטול ידיים הוא דוקא אם נוגע באוכל, או שחושש שיגע באוכל, אבל אם הוא רק דוחף לתינוק בקבוק ולא נוגע כלל באוכל, אין צורך ליטול ידיים.

מה קודם, נטילת ידיים או שירותים

ה. שאלה: כשאדם קם בבוקר והוא צריך לנקביו, האם יטול ידיו ויברך "על נטילת ידיים" ואחר כך יכנס לשירותים, או להיפך?

תשובת הרב: המשנה ברורה (סי' ד' סק"ד) כתב, שאדם שצריך תיכף ומיד להתפנות, אינו יכול לברך על נטילת ידיים מפני שהגוף שלו משוקץ, ואפילו הוא יכול להתעכב כדי הילוך פרסה, לכתחילה אסור לברך שום ברכה אם אדם מרגיש ברגע זה שהוא צריך להתפנות.

אבל אדם שקם בבוקר ואינו מרגיש בגופו שצריך להתפנות, ולמרות שיודע שאם ילך להתפנות הוא יוכל להתפנות, בגלל שכעת אינו מרגיש שהוא צריך, יטול ידיו ויברך על נטילת ידיים. (בשו"ת איש מצליח ח"א סי' א' כתב שלדעת מרן הש"ע (סי' ו' ס"ב) יש להקפיד בזה לברך תיכף. ולא ידחה את הברכה עד לאחר שילך לבית הכסא וילתבש כמנהג חלק מהאשכנזים).

וכתב מרן ראש הישיבה (בהגהות איש מצליח שם) שאם הוא מרגיש באותה שעה שהוא צריך להתפנות, אם אינו מתעכב בפנים אלא רק נכנס ויוצא, עדיף שילך פחות פחות מארבע אמות, יתפנה ואחר כך יטול ידיו ויברך. (וכמבואר במג"א סק"א, ועוד פוסקים).

ומכל מקום אם מרגיש שצריך להתעכב בשירותים, לא ראוי שיתעכב בשירותים בלי נטילת ידיים.

ומדוע? דבר ראשון מפני שהוא משאיר על ידיו הרבה זמן רוח רעה. ועוד, יש חשש שהוא יגע במקומות המכוסים. ולכן, במקרה כזה כותבים האחרונים **שיטול ידיו בלא ברכה, ייכנס לשירותים, יצא, יחזור ויטול ידיו, יגביה את ידיו למעלה, יברך על נטילת ידיים וינגב את ידיו.** וכסדר הזה כותב רבנו הרש"ש במפורש.

נטילת ידיים לילדים

ו. **שאלה:** מאיזה גיל צריך להקפיד ליטול ידי הילדים הקטנים בבוקר?

תשובת הרב: הפרי מגדים (סי' ד' מש"ז סק"ד) כתב שהוא רואה אנשים שאינם מקפידים ליטול ידיים לילדים הקטנים, והוא לא מבין על מה הם סומכים, והרי חמירא סכנתא מאיסורא. ולכן יש לאדם להיזהר ליטול את ידי הקטנים.

ואכן מבואר בדברי מרן החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ב' אות ס') שמהגיל שהילדים כבר נוגעים בכל מיני דברים,

צריך האדם להקפיד ליטול להם ידיים. וגם הרב בן איש חי (ש"א פ' תולדות ס"י) כתב שצריך ליטול ידי הקטנים כדי שלא יגעו בלי נטילה בכל מיני מאכלים, ומשמע לפי טעם זה שלתינוקות ממש שאינם נוגעים במאכלים, אין חובה ליטול. ומוסיף הרב בן איש חי שכתב בספר חסד לאלפים (סי' ד' ס"ק י"ג) שאדם המקפיד ליטול ידי הקטנים ממש מקטנותם,

זו סגולה שיגדלו בטהרה ויהיו גידולי הקדש.

בשלחן ערוך הגאון רבנו זלמן (סי' ד' ס"ב) מליץ קצת זכות על כך שיש אנשים שאינם נוטלים ידי הקטנים. הוא אומר שהרוח הרעה שורה רק על אדם שיש בו קדושה, ועיקר נפש הקדושה שבאדם שורה עליו רק כשהגיע לגיל מצוות. ובילדים הקטנים האלה לא נגמרה כניסת נפש הקדושה, ולכן הרוח רעה שורה פחות, וזו הסיבה שהאנשים אינם מקפידים כל כך ליטול את ידי הקטנים. כך הוא הליץ זכות, אבל למעשה גם הוא דעתו שאין ראוי לנהוג כך. ויותר מזה הוא כותב, שמי שיכול ליטול ידי הקטנים **מיום ברית המילה,** **קדוש יאמר לו.** (והובאו האח"ל בכה"ח אות כ"ב).

יש להוסיף, שמרן ראש הישיבה כתב (בירחון אור תורה, והובאו דבריו בהגהות איש מצליח על המשנה ברורה) שלמרות שאדם שנטל ידיו ונגע במישהו אחר שעדיין לא נטל עליו לחזור וליטול ידיו (בא"ח פ' תולדות אות יב), עם זאת **אם נגע בילד קטן שלא נטל ידיו אין צורך ליטול ידיים.** מפני שהרוח הרעה ששורה על ידי הקטנים היא חלשה יותר.

עוד נקודה אחת. כל האמור הוא רק לגבי נטילת ידיים של הלילה, אבל לגבי נטילת ידיים של שינה שישנים במשך היום – אין שום צורך ליטול את ידיהם של הילדים.

לסיכום: מאז שהילד קטן ונוגע בכל מיני מאכלים שמביאים לו (בערך גיל שנה וחצי-שנתיים), מן הראוי ליטול לו ידיים וכמו שכותב הרב החיד"א ועוד, ומכל מקום מי שנוטל להם

ידיים מאז שהם ממש קטנים, קדוש יאמר לו וכך ראוי לנהוג.⁴

נגיעה בבקבוק של תינוק

ז. שאלה: תינוק שבוכה בלילה ואביו תוחב את הבקבוק לפי התינוק, האם החלב שבבקבוק לא נטמא כיון שהאב לא נטל את הידיים?

תשובת הרב: כתוב בשולחן ערוך (סי' ד' ס"ה): "לא יגע בגיגית שכר שמשמוש היד מפסיד השכר". ומבואר בדברי כמה ראשונים (התוספות, הרא"ש, המאירי, ועוד) שכוונת הדברים היא שכאשר אדם נוגע בדבר מאכל (ולאו דוקא גיגית שכר) קודם נטילת ידיים, הרי שרוח רעה שורה על המאכל והוא נטמא.

יש שכותבים שבדיעבד המאכל לא נטמא. וכך פסק המשנה ברורה (ס"ק י"ד) שאם נגע במאכל קודם שנטל ידיו, אין לאסור המאכל על ידי זה. אבל לכתחילה מאוד יש לזהר שלא ליגע אז בשום מאכל.⁵

וכמה מאחרוני הספרדים צידדו שנכון להחמיר. הרב כפ החיים (אות כ') כתב שירא שמים יחמיר על עצמו. וגם מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ד חאו"ח סי' א) כתב שאפילו שמעיקר הדין האוכל מותר בדיעבד, מכל מקום המחמיר במקום שאין הפסד מרובה, ולא אוכל את דברי המאכל האלה שאדם נגע בהם בלא נטילה, תבוא עליו ברכה.⁶

⁴ יש סגולה שמפורסמת בארץ (ואחי הגאון רבי רפאל מאזוז שליט"א אמר לי שסגולה זו היתה מפורסמת גם בג'רא במשפחה מסויימת), שאם נוטלים לילד ידיים ממש מיום שהוא נולד, זו סגולה שלא יהיה לו צהבת ויעשו את הברית בזמן. ואדרבה, כמה שאדם יסלק את הרוח הרעה מהילד, זה דבר ראוי ונכון לעשות אותו.

⁵ בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' א' אות ו') הביא מעשה על הגר"א, שפעם אחת רבי זלמן היה בביתו של הגר"א ביום פורים, והביאו לפני הגר"א סלסלה מלאה משלוחי מנות ודברים מכובדים. ורבי זלמן שהיה ידוע בשקידתו ובהתמדתו המופלגת נמנם מעט, ובנמנום שלו נגע בפירות שהיו על שולחן. ולמרות שזה היה רק נמנום של יום, לא רצה הגר"א לאכול מכל הדברים הללו. כך היה מעשה רב וזו חומרא גדולה מאד. המשנה ברורה שהבאנו ודאי שלא ראה את הדברים הללו, והוא סובר להקל בדיעבד.

⁶ אתמול התקשר בחור לבית ההוראה, וסיפר שביום שבת חברו קם לתפילת שחרית והיה צריך לרוץ לתפילה, ומתוך שינה הוא לא שם לב שהוא נוגע באוכל של חברו. היו שם ממתקים ועוגה וכדומה, והוא שאל אם האוכל נאסר. ענית לו שהמחמיר במקום שאין הפסד מרובה תבוא עליו ברכה.

ולעצם השאלה. כל האיסור הוא רק אם האדם נוגע באוכל ממש, אבל אם נוגע רק בבקבוק, הרי שאין בדבר הזה שום חשש ויכול לעשות כן לכתחילה.

בזמן שהייתי אברך צעיר ועדיין היו לי תינוקות, שאלתי את השאלה הזו את מרן ראש הישיבה, וכך הוא ענה לי. וזה ברור.

וכך ראיתי גם במאירי במסכת שבת (דף קכ"ב ע"ב), שם הוא כותב על המשנה שאומרת שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל אותו לצורך גופו ומקומו, והמשנה שם מביאה דוגמא שמותר לאדם לקחת כוש או כורכר לתחוב בו את הלחם לתינוק. והסביר המאירי שהאב לא יכול לתת את הלחם לתינוק ביד מפני שהוא לא נטל ידיו שחרית ולא רוצה ליגוע בלחם, אבל על ידי כוש או כורכר יכול להביא לו כי באופן כזה לא שורה על הלחם רוח רעה.

לסיכום: כיון שאדם לא נוגע בחלב אלא רק בבקבוק, לא צריך ליטול ידיו קודם שנותן לו את הבקבוק.

לבישת בגדים קודם נטילה

ח. שאלה: האם מותר ללבוש את הבגדים קודם נטילת ידיים?

תשובת הרב: בבן איש חי (ש"א פ' תולדות ס"ו) כתב שכמו שאין לנגוע באוכל קודם הנטילה, כך אין לנגוע בבגד קודם נטילה. וכך גם כתב בכף החיים (אות כ"ד), שיש מחמירים בזה על פי הזוהר הקדוש, ששם משמע שאכן אין לנגוע בבגדים.

לעומתם הרב משנה ברורה (סי' ד' סק"ב) כתב שאמנם בסדר היום⁷ (כוונות נטילת ידיים) כתוב שאין ליגוע במלבושיו קודם נטילת ידיים, אבל לא משמע כך מהגמרא (ברכות ס:), ומותר. ומשמע שגם דעת המשנה ברורה להקל בדבר הזה. וכדעת המגן אברהם (סק"א).

הוא הוסיף ושאל האם חברו צריך לשלם לו דמי העוגה, הרי הוא עכשיו לא אוכל את העוגה ויוצא שהחבר הזיק אותו.

דבר ראשון ההיזק הזה נקרא היזק שאינו ניכר, שהרי ההיזק שנכנסה רוח רעה באוכל הוא לא ניכר לעין, ובדיני אדם לא יכולים לחייב אותו. ודבר שני, הוא יכול לומר שהוא סובר כדעת הפוסקים שמקילים בענין הזה, וממילא הוא לא הזיק אותו ואינו יכול לתבוע ממנו תשלום.⁷ היה מקובל גדול שחי בדור שאחרי מרן.

ובאמת הרב בן איש חי עצמו, חזר בו אחר כתב וכתב בספרו עוד יוסף חי (ש"א פ' תולדות ס"י). שהוא ספר מאוחר מספר (בן איש חי), כותב שיש אנשים שקמים בבוקר ועוד לא נטלו ידים, ורוצים ללבוש גרביים כי קר מאד בחוץ ואינם יכולים לקום מהמיטה בלי גרביים. ופסק להקל ללבוש את הבגדים גם ללא נטילת ידים.

ומדוע? מפני שרוח רעה שורה רק על האוכל כי זה דבר שנאכל, אבל על הבגדים לא שורה רוח רעה.

ולכן מסקנת מרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם (ח"א פ' תולדות ס"א) **שמותר לאדם להתלבש קודם נטילת ידים**, ומי שרוצה להחמיר תבוא עליו ברכה. [ואם אדם ישן אחר חצות הלילה, אין צריך להחמיר].

ולכן בחורי ישיבה שישנים בפנימייה, אם ישנם כאלה שישנים ללא חולצה, ולא מכובד לצאת מהחדר בלי חולצה. ויש הרבה ישיבות שמקפידים לא לישון עם גופיה קצרה אלא רק עם חולצה. וכן נערים הישנים בביתם בחדר ללא חולצה, אבל מקפידים מחמת הצניעות לא לצאת מהחדר ללא חולצה, רשאים ללבוש חולצה קודם נטילת ידים. אם רבנו יוסף חיים - "שר בית הזוהר" התיר לעשות כן, ודאי שאפשר להקל וללבוש חולצה או כל בגד אחר קודם נטילת ידים.

נטילה מברז

ט. שאלה: מי שנקלע לבית מלון שאין שם נטלה לנטילת ידים, האם רשאי ליטול ידים של הבוקר מהברז, או שאין זה מועיל?

תשובת הרב: אמנם נטלה אין, אבל כוסות ודאי שיש. או שיש קומקום חשמלי⁸. לא חייב לעשות נטילה דוקא מנטלה, אלא גם שאר הכלים **כשרים לכתחילה**, בין אם זה כוס, בקבוק או כל דבר דומה.

יקח את הכוס, ימלא אותה עד הסוף ויש בה רביעית וחצי ואפילו שתים, וישפוך אותה על היד פעם ראשונה. ושוב ימלא וישפוך על היד השניה. וכן על זה הדרך.

⁸ רק צריך לשים לב לגובה של הפיה ועוד הלכות בענינים האלה.

אבל אם אין כלום, כגון שאין קומקום והכוסות כבר נגמרו, וכאן נשאלת השאלה האם זה מועיל ליטול ידים מהברז? מרן בשלחן ערוך (סי' ד' ס"ז) כתב, טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. ומוסיף הרמ"א ומבאר "ומיהו, אינו מעכב לא כלי, ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילת סעודה".

כלומר הרמ"א סובר שאם אדם נטל ידיו בבוקר לסירוגין מהברז, למרות שאין הברז נחשב כלי, ולמרות שאין כאן כח גברא, מכל מקום **בדיעבד זה לא מעכב**.

אמנם הרב כף החיים (אות י', כ"ז) ועוד אחרונים העירו על כך, שכלי וכח גברא מעכבים לענין ברכה, וספק ברכות להקל. וכך פסק מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' ק"ח אות י"א).

ולכן למעשה **אי אפשר לברך על נטילה מהברז**, אבל ודאי שיוצא ידי חובה בכך, ויטול ידיו מהברז ולאחר מכן יצא למקום שיש שם נטלה ויטול ידיו כמו שצריך.

אגב, לפעמים אדם הולך לחנות ירקות או של דברי מאכל (עוגות וכיו"ב), ולכאורה יש חשש אולי אנשים חילוניים נגעו בירקות האלה בלי נטילת ידים ואסרו את הכל.

אמנם היום ברוך ה' רוב המאכלים הם סגורים. פעם היינו קונים כיכר לחם בלי ניילון ובלי שום דבר, והיום זה שונה והכל סגור. אבל אדם שקונה חלות לשבת וכדומה וחושש

שאנשים נגעו בהם בלי נטילת ידים. מה הדין?

והעיקר להלכה **שהלחם הזה אינו נאסר**. מפני שאף על פי שלא עשו נטילת ידים כמו שצריך עם כלי, מכל מקום בגלל שכולם היום מקפידים על נקיות, אז ודאי ששטפו את הידים, ואפילו שלא שטפו לסירוגין⁹, עדיין הרוח הרעה ירדה מעט ונחלשה, ולכן אינם אוסרים את דברי המאכל. (שו"ת יביע אומר ח"ד סי' א').

ובפירות וירקות אין בכלל בעיה, מפני שאם נגעו בפירות וירקות או כל דבר מאכל שאפשר לשטוף אותו קודם נטילת

⁹ כך כתוב בזוהר, שהרוח הרעה יורדת רק בשלש פעמים לסירוגין – יד ימין ואחריה יד שמאל וכן הלאה.

ידיים, יכול לשטוף אותו במים, ואינו נאסר כלל (עי' משנ"ב ס"א ד' ס"ק י"ד).

נטילה אחר שינת צהריים

י. שאלה: אחר שינת צהריים האם צריך ליטול ידיים ולברך כמו בבוקר?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן ד' סט"ו): ישן ביום, יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם שלש פעמים. וכתב הרמ"א, שיטול ללא ברכה.

וכך כתב הבן איש חי (ש"א פרשת תולדות סי"ג) שאכן צריך ליטול ידיים לסירוגין שלש פעמים. רק לא צריך את ההקפדה שעושים במים שלאחר שינת הלילה, שאסור

שיישפכו על גבי הקרקע וכדומה, אלא אפילו אם נטל ידיו בכיור והכל ניתז לכל עבר, אין בזה בעיה.

והרב בן איש חי מביא שיש מקובלים גדולים שסוברים שאין צריך נטילת ידיים לאחר שינת הצהריים, אבל הוא כותב שזה ודאי רק בשעת הדחק, אבל שלא בשעת הדחק עליו להיזהר וליטול ידיו שלש פעמים מן הכלי.

כל האמור הוא דוקא אם האדם ישן ממש, אבל אם רק נמנם מעט, ברור שאין צריך לקום ממקומו ולעשות נטילת ידיים.

(וע"ע במשנה ברורה ס"ק ל"ד, ובכה"ח אות נו).

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

השיעור נמסר ביום ראשון ו' אייר תשפ"א

כמידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים בערוץ "קול ברמה"

בית ההוראה פתוח 24 שעות ביממה, בטלפון: 03-5500228

העלון יוצא לאור בחסות

א. משכנתאות – יעוץ המשכנתא הטוב ביותר בארץ

לפרטים: 054-8444095

להצלחת: רמי יצחקיאן, אריאל פלר, יוסי דהמן, אליהו חן ויוסי ברנס הי"ו

עורך ראשי: הרב שלמה נחום

העלון לא הוגה ע"י מוה"ר ונכתב על דעת המערכת בלבד

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל, וכן ליצור קשר

בדוא"ל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"